

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2013 | Vol. 5 | No. 1 | ISSN 1803-8220

SKÁLA, Vít (2013). Využití analýzy sociálních sítí pro odkrývání mocenských vztahů ve volených orgánech. Analýza vazeb mezi zastupiteli Kraje Vysočina. *Acta Politologica* 5, 1, 46-68. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií

Využití analýzy sociálních sítí pro odkrývání mocenských vztahů ve volených orgánech. Analýza vazeb mezi zastupiteli Kraje Vysočina¹

Vít Skála²

Abstract:

Study based upon survey among members of regional parliament (Vysočina) confirms that methods of Social Network Analysis are suitable for discovering key persons among members voted representatives: the persons with real informal power in the assembly. About 50 % members of regional parliament, most of those with the highest official authority, participated in the survey. Regional president, seven from nine members of regional council and five from six leaders of committees are among respondents. Analysis of anonymized data is provided and possible problems with data interpretation mentioned. SW program UCINET was used for presented analysis of centrality and cliques. SW program NetDraw was used for presenting ties among individual members of regional parliament showing relationship to their political parties, membership at committees and to district of their residence. Possible applications of these methods in sociology, political science and other fields of interest are mentioned, problems and another possible ways for other scholars are described in conclusion.

Key words: social network analysis, public policy, regional government, social capital

Úvod

„Pohled pod formální institucionální povrch lokálního života (například lokálního politického systému) může odhalit svět neformálních sociálních vztahů mezi klíčovými osobnostmi lokality, které mohou mít na politický systém vliv, případně mohou ovlivňovat samotný chod formálních institucí.“ [Buštková 1999: 10] Realizovaný výzkum mezi zastupiteli Kraje Vysočina prezentovaný v tomto článku měl snahu ověřit, zda metody analýzy sociálních sítí mohou svět neformálních sociálních vztahů mezi klíčovými osobnostmi vedení kraje odkrýt. Tyto poznatky jsou užitečné pro odkrývání reálného vlivu politiků, případně jiných osob na mocenské struktury, ale také pro zkoumání vlivu sociálního kapitálu na rozvoj regionů.

V posledních letech je stále více výzkumů zaměřeno na bližší poznání volených zastupitelů, jejich motivaci, kariérní postup, stabilitu, vzájemné vazby apod. [Např.: Ryšavý 2007: 783-805; Ryšavý 2010: 73-85; Balík 2010: 17-29; Čmejrek, Čopík 2009: 284-304; Frič 2008: 295-319] Tento článek má ambici obohatit toto zkoumání především poukázáním na

¹ Tento článek vznikl v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu 2011 Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze „Analýza trendů sociálního vývoje a veřejných a sociálních politik v ČR v globálním kontextu“

² PhDr. Ing. Vít Skála je doktorandským studentem na FSV UK, katedra veřejné a sociální politiky. Kontakt: skala@ptl.cz.

možnosti analýzy sociálních sítí jako metody vhodné pro zkoumání skutečného politického vlivu jednotlivých volených zástupců.

Jelikož analýza sociálních sítí je jako vědní disciplína v ČR stále poměrně mladá, je v tomto příspěvku věnován větší prostor deskripci použitých metod a pojmovému aparátu.

Cíle výzkumu

Cílem realizovaného výzkumu bylo zjistit, zda je možné za využití analýzy sociálních sítí nalézt existenci neformálních vztahů mezi představiteli voleného samosprávného orgánu na regionální úrovni. Předložený výzkum vychází z teze, že vedle formální struktury volených orgánů (rada, výbory, komise se svými předsedy a místopředsedy) existuje i neformální struktura, která též ovlivňuje rozhodování představitelů samosprávy. Cíle výzkumu vychází z individualistického přístupu, který neformální síť chápe jako soubor vztahů resp. známostí jednotlivce. Jednotkou analýzy je pak síť lidí, kteří jsou se sledovaným jednotlivcem v kontaktu. [Frič 2008: 295-319]

V rámci výzkumu byla ověřována hypotéza, že neformální strukturu je možné identifikovat za využití analýzy sociálních sítí, a to např. měřením četnosti komunikace mezi jednotlivými představiteli zastupitelstva nebo jejich regionální spřízněnosti³. Bylo by možné zkoumat též aspekty členství zastupitelů ve stejné okresní organizaci politické strany, společnou účast v zastupitelstvu města nebo společnou účast zastupitelů na neformálních aktivitách. Z důvodu omezených zdrojů při realizaci tohoto výzkumu však byla věnována pozornost pouze četnosti komunikace a vlivu blízkosti bydliště jednotlivých zastupitelů jako dvěma charakteristikám, které mají potenciál neformální síť odkrýt. Pokud se podaří prokázat, že např. některý ze členů výboru komunikuje s příslušným radním více, než předseda příslušného výboru, může se jednat o náznak neformální sítě a potenciálního vlivu takového člena, který pak může v neformální rovině převážit formální vliv oficiálního předsedy výboru.

Dílčím cílem tohoto článku je též podrobně popsat jednotlivé použité metody s ohledem na výsledky, které tyto metody v daném předmětu zkoumání poskytují. Tato deskripce může sloužit ke vhodnému uchopení jednotlivých metod v dalších výzkumech.

Teoretický koncept

Výzkum vychází z teorie sociálního kapitálu, která se zabývá významem vztahů mezi lidmi, mírou důvěry a vzájemné reciprocity. [Coleman 1990: 300-324] Coleman také pojmenovává 4 faktory⁴, které ovlivňují sociální kapitál. První faktor nazývá *uzavření cyklu (Closure)* – tj. jedinec má vztah se všemi osobami v rámci dané struktury (zná osobu, na kterou ho odkazuje jiná osoba ve struktuře). To je v našem případě zastupitelstva kraje splněno. Druhým faktorem je *stabilita sociální struktury (Stability)* – jasné pozice ve struktuře zajišťují stabilitu, narušení sociálních organizací nebo sociálních vztahů má negativní vliv na sociální kapitál. Toto reflektuje formální struktura v zastupitelstvu, členství jednotlivých zastupitelů v radě, výborech a komisích. Třetí faktor je *ideologie (Ideology)* – ideologie, které prosazují úctu a respekt k druhým lidem budují sociální kapitál, ideologie, které prosazují individualismus, naopak sociální kapitál ničí. Za čtvrtý faktor Coleman [1990] označuje *jiné faktory (Other)*

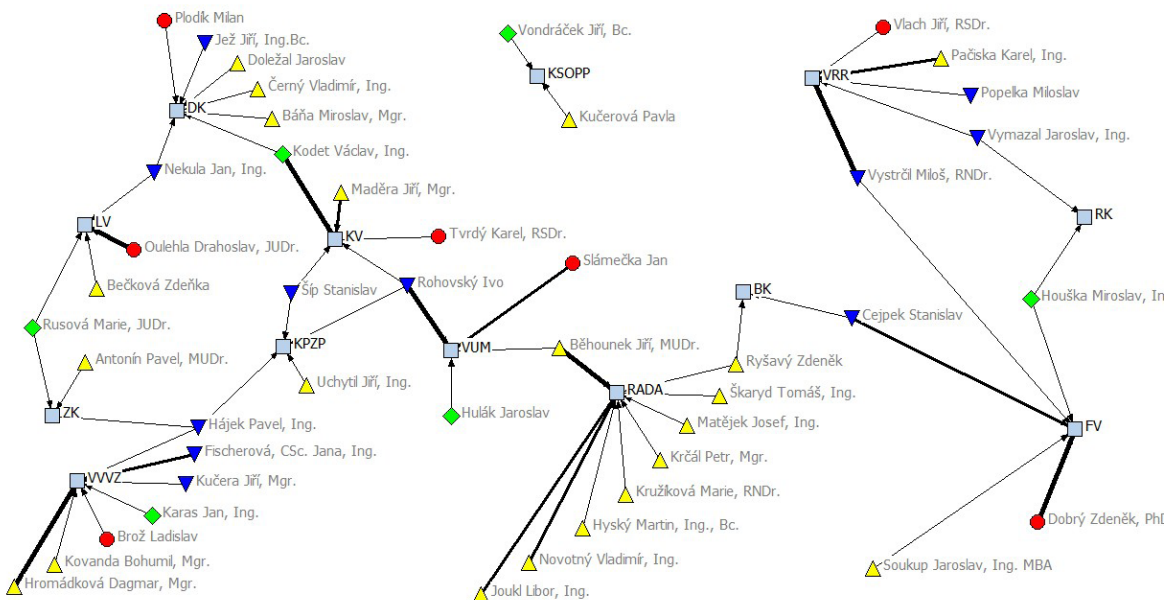
³ Myšlena regionální blízkost bydliště jednotlivých zastupitelů. Sledováno na úrovni okresu.

⁴ Dále volně citováno z [Skála 2011: 56].

– vše, co činí člověka nezávislým na druhých (např.: bohatství, ale i státní sociální pomoc) sociální kapitál degraduje a naopak vše, při čem člověk potřebuje pomoc druhých lidí, sociální kapitál buduje (např.: některé týmové hry nebo v našem případě činnost zastupitelstva). Jelikož jak Coleman [1990] uvádí, sociální kapitál se časem znehodnocuje, je třeba jej udržovat, je nutné s osobami okolo nás pravidelně komunikovat, navštěvovat se, podnikat společné akce. S tím vším souvisí četnost komunikace.

Lin identifikuje individuální a skupinový sociální kapitál. [Lin 2001: 10-12] Prezentovaný výzkum se zabývá individuálním sociálním kapitálem poměrně úzce vymezené skupiny osob, a to jednotlivých členů zastupitelstva Kraje Vysočina. Cílem výzkumu však nebylo zmapovat individuální sociální kapitál jednotlivých členů zastupitelstva⁵, ale pokusit se metodami analýzy sociálních sítí ověřit, zda mezi členy zastupitelstva kraje existuje neformální struktura, která se liší od struktury formální.

Schéma č. 1: Formální struktura zastupitelstva Kraje Vysočina

Zdroj: Krajský úřad Kraje Vysočina 2010 (Kevis), zobrazení v NetDraw 2.097.

Vysvětlivky: RADA – rada kraje; FV – finanční výbor; KV – kontrolní výbor; LV – legislativní výbor; VRR – výbor regionálního rozvoje; VUM – výbor pro udělování medailí; VVVZ – výbor pro výchovu, vzdělávání a zaměstnanost; BK – bezpečnostní komise; DK – dopravní komise; KPZP – komise kultury, cestovního ruchu a vnějších vztahů; KSOPP – komise pro sport a volný čas; RK – rozpočtová komis; ZK – zdravotní komise.

▲ – ČSSD

▼ – ODS

◆ – KDU-ČSL

● – KSČM

Silná linka – předseda výboru, linka střední síly – místopředseda výboru, tenká linka – člen výboru.

⁵ K tomu by bylo zapotřebí sledovat mnohem širší skupinu vazeb u jednotlivých zastupitelů, což bylo mimo záběr a plán tohoto výzkumu.

Formální struktura organizace je dle teorie byrokracie charakterizována jasně vymezenými kompetencemi na jednotlivých funkčních místech bez ohledu na konkrétní osoby, které tyto funkce zastávají. [Keller 2007: 9] V případě zastupitelstva kraje je pak tato formální struktura charakterizována radou kraje a jednotlivými výbory s jejich předsedy a místopředsedy. Konkrétní formální struktura zastupitelstva Kraje Vysočina je zachycena ve schématu 1.

Na základě teorie byrokracie by pak spolu měly více komunikovat osoby ve vzájemném funkčním vztahu (hierarchická nadřízenost/podřízenost), tj. členové výboru by měli komunikovat více s předsedou a místopředsedou „svého“ výboru, předsedové výboru pak s příslušnými radními, radní pak s hejtmanem. Z teorie vládnutí vyplývá, že komunikace tvoří též důležitou součást strategického vládnutí: „*Strategické vládnutí lze pojmut jako dynamický proces tvorby a uplatňování veřejné politiky, politiky a správy, představovaný snahou mnoha různých sociálních a ekonomických skupin s různými zájmy a zároveň hledáním udržitelné rozvojové orientace a sociálního kontraktu (kontraktů), schopných vyvážit tyto zájmy způsobem, který je slučitelný s dlouhodobými zájmy celé společnosti včetně jejich budoucích generací.*“ [Potůček 2007: 137-138] Pro hledání udržitelné rozvojové orientace a sociálního kontraktu zohledňujících zájmy mnoha různých aktérů je komunikace nezbytná.

Metodologie a metodika

Analýza sociálních sítí je průřezová disciplína využívající poznatky z psychologie, antropologie a sociologie, která v poslední generaci zaznamenala významný rozmach. [Knoke, Song 2008] Pojem analýza sociálních sítí je v dalším textu nahrazen zkratkou „SNA“, která vychází z anglického „*Social Network Analysis*“⁶ a která je v anglosaském světě pro označení analýzy sociálních sítí poměrně zažitá a často používaná pro soubor metod či přístup studující sociální sítě a jejich účinky.

Existuje několik moderních metodologických přístupů k analýze sociálních sítí. Hlavními představiteli jednotlivých směrů jsou Scott, Wellmann, Stokowski, Abrams. [Blachshaw, Long 1998: 233-248] Já jsem použil přístup využívající metody a pojmový aparát popsáný Johnem Scottem. Tento přístup využívají i jiní výzkumníci v oblasti sociologie, např.: Knoke, Song [2008], Bušítková [1999], Frič [2008], Tindall [2001] a další.

Kořeny SNA sahají až ke „Gestalt“ směru psychologie kladoucímu důraz na organizované vzory, dle kterých jsou formovány naše myšlenky a vnímání. Sociální psychologie následně zdůrazňuje vliv skupin a sociálního klimatu na vnímání jednotlivců. [Scott 1991] Charakteristickým rysem přístupu popsáného Scottem je pak využívání sociometrie a grafické znázornění sítě v podobě uzlů a vazeb. Charakteristiky konkrétní sítě, ať už sítě vztahů jednotlivce (*egocentric network*) nebo sítě vztahů v celé zkoumané skupině (*complete network*) pak odkrývají postavení jednotlivých členů sítě v rámci této sítě. Knoke a Song rozlišují ještě *dyadic network* a *triadic network* jako určité mezistupně mezi *egocentric network* a *complete network*. [Knoke, Song 2008] Tento přístup nám tak může poskytnout nové pohledy na skutečný vliv konkrétních osob ve volených orgánech, což může najít uplatnění při analýze aktérů, nastolování konkrétní agendy, popisu neformálních sítí, cíleném budování sociálního kapitálu ve veřejné správě, apod.

Analýza sociálních sítí je jedna z forem, jak přistupovat k měření sociálního kapitálu.

⁶ Český ekvivalent – zkratka „ASS“ se v odborné literatuře nepoužívá a ani v tomto článku nebude tento pojem zaváděn. Vzhledem k tomu, že ani ostatní pojmový aparát SNA není v českém jazyce ještě ustálen, je u klíčových pojmů v závorce používán jeho jednoznačný anglický ekvivalent.

[Šafr, Sedláčková 2006] Bušítková definuje sociální síť jako soustavu reciprocitních sociálních vztahů mezi třemi a více lidmi a interakce z nich vzešlé s šancemi a omezeními, která přinášejí. Jak s odkazem na další autory (např. Burt [1995], Granovetter [1977], Barnes [1977], Breiger a Ennis [1997], Pappi a Konig [1995], Stokman a Zeggelink [1997]) uvádí, SNA se mimo jiné používá při studiu sítí přátelství a známých v pracovním prostředí či „*při analýze komunit nebo společenství v lokalitách, při výzkumu vztahů mezi organizacemi, firmami nebo formálními institucemi, resp. vztahů jejich významných zástupců*“. [Bušítková 1999: 2] V předloženém výzkumu byla SNA využita právě při výzkumu vztahů mezi zástupci jednotlivých politických stran v rámci voleného orgánu samosprávy – zastupitelstva kraje.

Metodika

Z důvodu dlouhodobého zájmu autora výzkumu o problematiku venkovských regionů (Skála [2008, 2009a, 2009b, 2010, 2011]), byl výzkum situován do Kraje Vysočina, který je dle metodiky OECD [OECD 2009] jediným převážně venkovským regionem v ČR. [Skála 2009a] Jednotka kraje je dostatečná veliká proto, aby mělo smysl sledovat i souvislost mezi postavením konkrétních osob ve skupině (zastupitelstvu) a jejich členstvím v konkrétní politické straně. To by na úrovni obcí nemuselo být vždy opodstatněné. Metody popsané v tomto příspěvku je však možné použít i na úrovni celonárodní, tj. pro analýzu vztahů mezi poslanci a senátory⁷ a je možné je využívat i pro zkoumání zastupitelstev obcí, s tím, že s klesající velikostí obce bude klesat vliv politických stran a bude růst význam přirozených vůdců (lídrů). [Čmejrek 2008]

Existují tři základní parametry, které ovlivňují zvolený výzkumný design sítí (*network research design*). [Knoke, Song 2008] Jedná se o jednotky vzorku (*sampling units*), které označují velikostní ohraničení skupiny. Zda jde např. o jedno oddělení nebo všechny zaměstnance továrny, zda jde o parlament, zastupitelstvo kraje či zastupitelstvo obce, apod. V představeném výzkumu je jednotkou vzorku zastupitelstvo Kraje Vysočina. Druhým parametrem je forma relace a obsahu (*relational form and content*), což označuje, jaký sledujeme způsob interakce, kterým se obsah stává sociální realitou a jaká je intenzita, frekvence, síla vazby mezi dvěma subjekty v síti. Obsahem mohou být např. zájmy, záměry, směřování, motivace, interakce. V případě předloženého výzkumu se jedná o četnost komunikace, kde byla na jednu rovinu postavena komunikace osobní, mailová, telefonická a zjišťována byla pouze frekvence jakéhokoliv kontaktu mezi jednotlivými zastupiteli⁸. Za třetí faktor Knoke a Song [2008] považují úroveň analýzy dat, tj. zda sledujeme *egocentric network*, *dyadic network*, *triadic network* nebo *complete network*. Předmětem předloženého výzkumu byla analýza všech členů zastupitelstva Kraje Vysočina. Přesto, že se nepodařilo ode všech zastupitelů kraje potřebná data získat, nebylo tím ohroženo naplnění cílů výzkumu, neboť rozhodující část zastupitelů se do výzkumu zapojila. N = 22, návratnost vyplněných dotazníků byla 48,9 %.

Četnost komunikace mezi jednotlivými zastupiteli určovala sílu vazby. Osoby, které spolu častěji komunikují, mají častější interakci, tráví spolu více času, a proto je síla vazby mezi nimi vyšší. Například Gergely [Gergely a kol. 2011] prováděl rozsáhlý výzkum analýzy sociálně sítě o velikosti 7 mil. uživatelů na základě dat od telefonních operátorů v Maďar-

⁷ Úskalí této metody spojené především se získáváním nezbytných dat je zmíněno v závěru článku.

⁸ Přesná otázka v dotazníku zněla: „Jak často komunikujete (telefonicky, e-mailem, osobně, apod.) s jednotlivými zastupiteli?“ a následoval výčet jmen všech zastupitelů kraje Vysočina. U každého pak respondenti na škále 1–5 uvedli četnost komunikace od hodnot „téměř každodenně“ až po „nikdy“.

sku. Dle výpisů z telefonních hovorů pak za využití sofistikovaných matematických metod vytvářel mapy jednotlivých komunit. Intenzitu komunikace pro identifikaci sítě využívali např. i Tindall [2002], Linn [2001], Haythornthwaite a Wellman [1998]. Určitým omezením výzkumu bylo, že sledovaná četnost komunikace vycházela pouze z výpovědí samotných zkoumaných osob a z časových a rozpočtových důvodů nebylo možné některé korespondenčně získané výpovědi následně podrobit detailnějšímu rozboru v rámci osobního rozhovoru se zkoumanými osobami. I přes tato omezení však výzkum ukazuje určitý směr, kudy by se podobné výzkumy mohly v budoucnu ubírat. Místo četnosti komunikace bylo možné jako sledovanou veličinu zvolit i přímo množství času, které spolu dané osoby tráví, emocionální intenzitu těchto vztahů, míru důvěry nebo například reciproční služby. [Granovetter 1977: 348] Četnost komunikace se pro zkoumanou cílovou skupinu jevila jako nejsrozumitelnější veličina, kterou budou schopni jednotliví respondenti snadno vyčíslit. Například při sledování recipročních služeb nebo míry důvěry k ostatním členům zastupitelstva existuje vážná obava o ochotě zastupitelů tyto informace sdělovat. I na položenou otázku ohledně komunikace s ostatními zastupiteli nebyla u dvou v jiných otázkách vyplněných dotazníků vyznačena odpověď. Při citlivějším dotazu by nevyplněných odpovědí bylo patrně více.

Knoke a Song definují aktéry (*actors*) zkoumané prostřednictvím metod analýz sociálních sítí jako individuální nebo kolektivní. V rámci sítě jsou pak označováni jako uzly (*nodes*). Relaci mezi dvěma izolovanými aktéry pak nazývají dyády (*dyads*), které mohou být propojeny směrově (*directed*) nebo bez směrování (*nondirected*). Obecně propojení mezi aktéry nazývají vazby (*ties*). [Knoke, Song 2008] Při analýze zastupitelů Kraje Vysočina nebylo zjišťováno, kdo vzájemnou komunikaci inicioval, neboli kdo je iniciátorem komunikace a kdo pouze příjemce, tzn. vazby byly sledovány bez směrování (*nondirected ties*).

Základním ukazatelem, který charakterizuje jednotlivé sítě, je tzv. centralita (*centrality*), která vypovídá o tom, jak blízko jsou aktéři dění v síti. Centralita jednotlivých sítí ukazuje na to jak je v dané skupině dění (moc/vliv) distribuováno mezi jednotlivé členy. Zda je spíše koncentrováno do okruhu jedné či menší skupiny osob nebo je rovnoměrně rozložené mezi všechny členy sítě. Centralita je zpravidla měřena třemi hlavními veličinami: *degree*, *closeness*, *betweenness* (mohou být použity i samostatně). I když se např. Buščíková [1999] snaží o zavádění českých pojmů, které charakterizují sociální síť dle Scotta [1991], jsou v tomto článku pro charakteristiku sítě používány zažité anglické termíny, které mohou být bez problémů převzaty i do českého odborného jazyka. Tím budou minimalizována nedorozumění při případném překladu českých pojmů zpět do angličtiny⁹.

Degree (stupeň centrality) specifikuje, jak hustě je jedinec propojen s dalšími členy sítě. Jeho absolutní hodnota může být při porovnání více různých sítí zavádějící (hodnota je ovlivněna velikostí sítě), proto se zavádí i jeho normalizovaná podoba, která se vždy nachází v intervalu $<0,1>$. Hodnota 0 znamená, že jedinci mezi sebou nemají žádné propojení, hodnota 1 znamená, že existuje propojení každého se všemi členy sítě. Program UCINET převádí normalizované hodnoty na procenta, proto je v uvedených přehledech (viz příloha) pracováno s rozsahem 0–100 %. *Closeness* (blízkost) vypovídá o tom, jak blízké spojení mají aktéři s ostatními členy sítě. I tato hodnota je ovlivněna velikostí sítě, a proto i zde byl zaveden index, který může nabýt maximální hodnoty 1. Hodnota rovná „1“ znamená, že existuje přímá vazba mezi všemi aktéry. Jelikož *closeness* je možné vypočítat pouze v případě, kdy každý ze členů sítě je propojen alespoň s jedním dalším členem sítě, nebylo možné tuto hodnotu ve

⁹ V závorce za anglickým pojmem je uveden možný český překlad, v dalším text je však používán minimálně.

shromážděném vzorku dat vypočítat¹⁰. *Betweenness* (prostředník) charakterizuje řídicí roli jednotlivých aktérů. Čím vyšších hodnot dosahuje, tím více párům vazeb je konkrétní jedinec prostředníkem, a tím stoupá jeho význam v rámci sítě. I tato veličina je sledována indexem, a čím více se hodnota blíží 1, tím více je aktér významnější pro informační toky v rámci sítě. Program UCINET opět pracuje s procentickými hodnotami.

Mezi další analytické metody, které se v SNA používají, je analýza zájmových skupin, která hledá podobnosti mezi vztahy jednotlivých aktérů, a na jejichž základě nalézá jednotlivé dílčí podskupiny (*clique*) uvnitř zkoumané skupiny.

Pro analýzu sociálních sítí je v současné době k dispozici cca 50 různých softwarových nástrojů. [Knoke, Song 2008] V představeném výzkumu byl použit program UCINET 6 for Windows [Borgatí, Everett, Freeman 2002], který patří k těm komplexnějším nástrojům, a jehož integrální součástí je i vizuální nástroj NetDraw sloužící pro vizualizaci analyzovaných sítí. Při práci s tímto programem a analýze dat bylo využito poznatků, výukových materiálů a poznámek z kurzu „*Social Network Analysis: An Introductory Overview*“. [Tindall 2010]

Součástí dotazníku byly i doplňující otázky, které směřovaly nad rámec vlastní analýzy sítě. Jejich smyslem bylo získat více informací pro interpretaci zjištěných výsledků týkajících se vlivu sítě/vztahů na rozhodování zastupitelů. Právě pro interpretaci odpovědí na tyto dodatečné otázky se ale ukázalo jako handicap, že provedený výzkum z důvodu svého časového a finančního omezení neumožňoval provedení následných osobních schůzek s respondenty, na kterých by bylo možné některá kontroverzní zjištění více osvětlit a rozvést. Proto mají některé méně významné závěry z tohoto výzkumu charakter spekulací, které je nutné ověřit v další výzkumné praxi.

Sběr dat

Písemnou a zároveň i elektronickou formou byli v říjnu 2010 osloveni všichni tehdejší zastupitelé Kraje Vysočina, celkem 45 osob. Vyplněný dotazník (4 stránky, 10 otázek) zaslalo do konce roku 2010 po opakované komunikaci 22 osob, s tím, že někteří vyplnili odpovědi pouze na některé otázky. Vzhledem k charakteru dotazníku, který obsahoval velice osobní a citlivé otázky, je možné návratnost 49 % považovat za velice dobrou. Z analýzy respondentů vyplynulo, že dotazník vyplnilo mimo jiné 7 z 9 členů rady kraje (včetně hejtmana kraje) a 5 z 6 předsedů výborů, jedná se tedy o ty osoby, které mají z formálního pohledu nejvyšší rozhodující moc v zastupitelstvu, což vypovídá o relativně vysoké validitě sebraných dat. I kdyby osoba s významným neformálním vlivem byla mezi cca polovinou zastupitelů, která na dotazník nereagovala a tento vliv by se projevoval častějším kontaktem s některým z rozhodujících představitelů kraje, použitá metodika má potenciál takovou osobu odhalit, byť by se sama do výzkumu nezapojila. Neformální vliv by zůstal skryt pouze v případě, kdyby se uplatňoval prostřednictvím těch dvou členů rady a jednoho člena výboru, kteří se do výzkumu nezapojili. Některé analýzy nebylo možné z důvodu nepokrytí 100 % vzorku odpověďmi provést, zj. výpočet *closeness*, což však výrazně neomezuje činěné závěry.

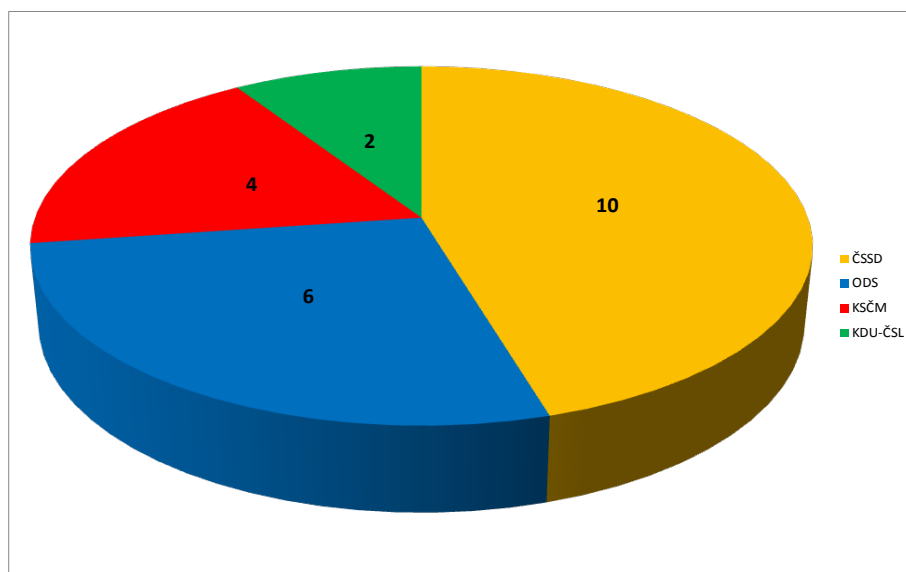
Alespoň některou z otázek v dotazníku vyplnilo deset představitelů ČSSD, šest představitelů ODS, čtyři představitelé KSČM a dva představitelé KDU-ČSL. Porovnáme-li skladbu respondentů dle politických stran s aktuálním složením zastupitelstva kraje, vidíme, že složení respondentů odpovídá aktuálnímu rozložení politických stran v zastupitelstvu kraje a žádná ze stran není v odpovědích výrazně nadhodnocena či podhodnocena, viz grafy 1 a 2.

Když však porovnáme zastupitele dle okresu, ze kterého pochází, vidíme, že je vý-

¹⁰ Nepodařilo se získat data ode všech zastupitelů, a proto v rámci sítě existovaly nepropojené uzly.

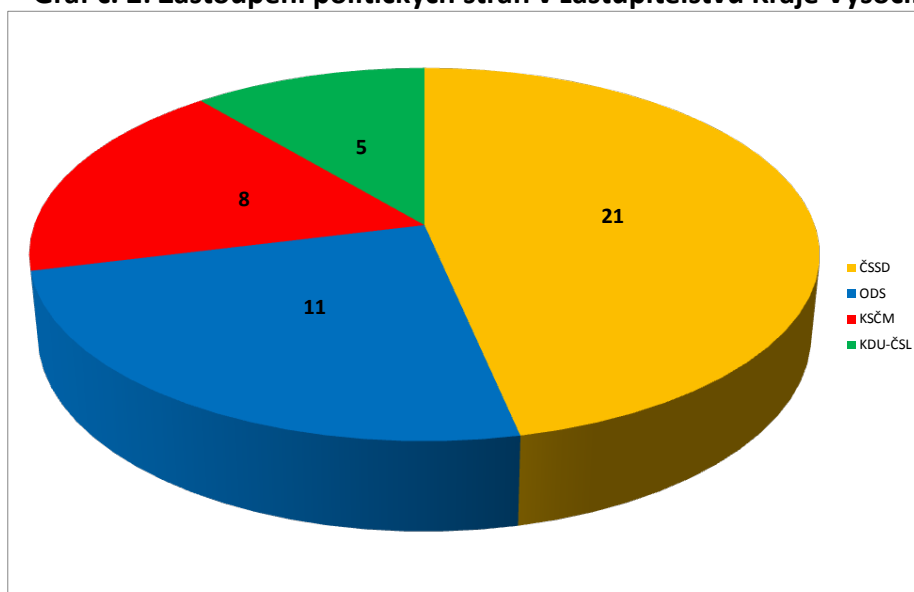
razně podhodnocen okres Pelhřimov. Z okresu Pelhřimov je v zastupitelstvu Kraje Vysočina osm osob, do provedení šetření se zapojila pouze jedna osoba (viz grafy 3 a 4). Proč se do průzkumu ve větší míře nezapojili zastupitelé právě z okresu Pelhřimov, se z důvodu neexistence návazných osobních rozhovorů s respondenty v rámci provedeného výzkumu (viz výše) nepodařilo vysvětlit. Mají obyvatelé tohoto okresu větší nedůvěru k podobným průzkumům než občané v jiných okresech? Bojí se zdejší obyvatelé o své soukromí více? Jsou zdejší obyvatelé více nedůvěřiví? Jsou více časově zaneprázdněni? Na tyto a podobné otázky musí odpovědět jiný výzkum. Pro naplnění cílů předloženého výzkumu však tato dis-
krepance nemá zásadní vliv.

Graf č. 1: Zastoupení politických stran v odpovědích

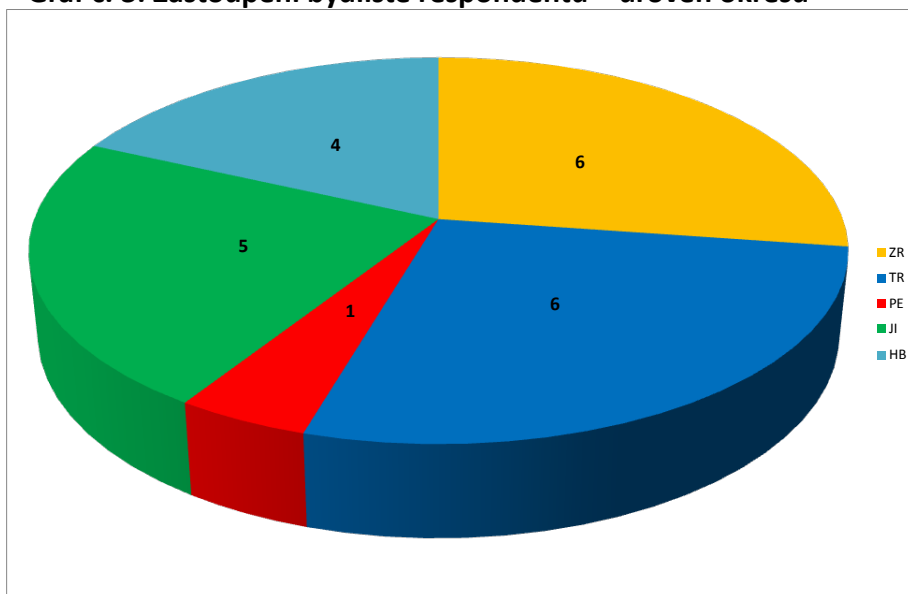

Zdroj: Vlastní šetření.

Graf č. 2: Zastoupení politických stran v zastupitelstvu Kraje Vysočina

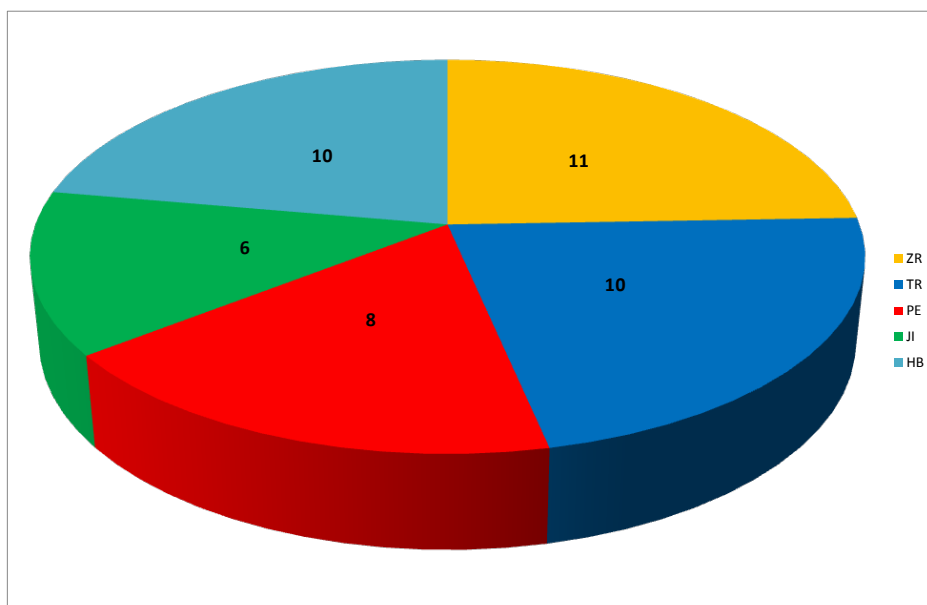

Zdroj: ČSÚ 2008 (Volby.cz).

Graf č. 3: Zastoupení bydliště respondentů – úroveň okresů

Zdroj: Vlastní šetření.

Poznámky: PE – Pelhřimov; TR – Třebíč; JI – Jihlava; ZR – Žďár nad Sázavou; HB – Havlíčkův Brod

Graf č. 4: Zastoupení bydliště zastupitelů Kraje Vysočina – úroveň okresů

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina 2010 (Kevis).

Dotazník vyplnily dvě ženy z celkového počtu šesti v zastupitelstvu Kraje Vysočina. Pro zajištění maximální návratnosti dotazníků v co největším rozsahu vyplnění byla respondentům formou podepsaného čestného prohlášení hlavního řešitele, které každý respondent obdr-

žel spolu s dotazníkem, garantována anonymita. Při analýze dat se pak ukázal tento příslib anonymity dalším limitem pro interpretaci výsledků. Data byla před načtením do programu UCINET upravena tak, že místo konkrétních jmen byly uvedeny funkce: hejtman, radní, předseda výboru, místopředseda výboru, člen zastupitelstva. Jelikož nebyli všichni členové rady kraje ani všichni předsedové a místopředsedové výborů do výzkumu zapojeni a seznam zapojených a nezapojených osob do výzkumu není publikován, zaručuje tento přístup dostatečnou anonymizaci dat a přitom bude možné na základě analýz provést testování vytčené hypotézy. Jediná osoba, která bude tímto metodickým přístupem „odhalena“, je osoba hejtmána, která je pro celý výzkum klíčová a její „schování“ mezi radní kraje by příliš omezilo interpretaci výsledků. Tento etický problém, kdy i hejtmanovi kraje jako veřejně činné osobě byla při realizaci šetření příslibena anonymita a v rámci prezentace výsledků byla jeho identita odhalena, byl vyřešen zasláním dotazu přímo hejtmanovi Kraje Vysočina s plným textem článku ještě před jeho publikováním. Díky souhlasu hejtmána Kraje Vysočina s tímto metodickým přístupem pak bylo možné výsledky prezentovat v uvedené podobě.

U doplňujících otázek bylo pracováno pouze s agregovanými daty za všechny respondenty. Jména zastupitelů byla ponechána pouze u prvních dvou analýz (schéma 1 a 2), které jsou zpracovány na základě veřejně dostupných dat.

Výsledky

Složení výborů a komisí

Pro základní přehled rozložení sil v zastupitelstvu Kraje Vysočina byl na základě veřejně dostupných dat zpracován přehled obsazení jednotlivých výborů a komisí (viz schéma 1). Z tohoto schématu je na první pohled zřejmá jednobarevná rada kraje (ČSSD) a rozhodující vliv ODS ve VRR¹¹. Rozložení sil z pohledu příslušnosti k politickým stranám se jeví jako vyrovnané. V jednotlivých výborech a komisích jsou i další osoby, které nejsou členy zastupitelstva kraje. Jak již z názvu tohoto článku vyplývá, předmětný výzkum byl zaměřen pouze na volené představitele kraje, proto nebyly tyto další osoby do výzkumu zahrnuty. Možný vliv členů výborů a komisí na volené zastupitele by mohl být předmětem nějakého z dalších výzkumů. Jelikož však na rozhodování zastupitelů mohou mít významný vliv i další osoby, které nejsou členem výborů a komisí, např. vlivní podnikatelé, bylo by vhodné do takového výzkumu zahrnout celou síť (*egocentric network*) jednotlivých zastupitelů. Takový výzkum však bude narážet na problém získání relevantních dat.

Ze schématu 1 je též zřejmé, že každý člen zastupitelstva kraje je buď radním nebo členem alespoň jednoho výboru či komise. Někteří zastupitelé jsou členem i několika výborů či výboru a komise. Jen jedna členka ČSSD je předsedkyní výboru (VVVZ), jeden člen ČSSD je místopředsedou výboru (KV). Ostatní členové ČSSD jsou buď hejtmanem, radním nebo prostým členem zastupitelstva kraje.

Schéma 2 ukazuje vztah mezi bydlištěm zastupitele a rozložením sil ve výborech a komisích. Je zřejmé, že při obsazování postů v jednotlivých výborech a komisích byla snaha o proporcionální rozložení politických sil a to i z pohledu zastoupení jednotlivých okresů, ze kterých zastupitelé pochází. Přesto můžeme vidět, viz Tab. 1, že ve výboru pro výchovu, vzdělávání a zaměstnanost (VVVZ) silně převažují zastupitelé z okresu Pelhřimov, ve výboru

¹¹ Vysvětlení zkratk je uvedeno ve vysvětlivkách pod schématy 1 a 2.

regionálního rozvoje (VRR) dominují zastupitelé z okresu Jihlava a ve výboru pro udělování medailí (VUM) mají většinu zastupitelé z okresu Žďár nad Sázavou. Bezpečnostní komise (BK) je obsazena pouze zastupiteli z okresu Třebíč. U ostatních výborů a komisí není dominance zastupitelů z jednoho okresu již tak výrazná. I přes snahu o vyváženost zřejmě určitá regionální blízkost zastupitelů měla vliv při formování některých výborů a komisí.

Tabulka č. 1: Počet členů zastupitelstva v jednotlivých výborech a komisích dle místa bydliště (úroveň okresu)

Výbor/komise	PE	TR	JI	ZR	HB	Celkem
RADA	1	2	2	2	2	9
FV	1	2	1		1	5
KV		1	1	2	1	5
LV	1	2		1		4
VRR		1	3	1		5
VUM	1			3		4
VVVZ	4	1		1	1	7
BK		2				2
DK	1	1	1	2	2	7
KPZP	1			1	2	4
KSOPP	1				1	2
RK	1		1			2
ZK	1			1	1	3
Celkem:	13	12	9	14	11	59

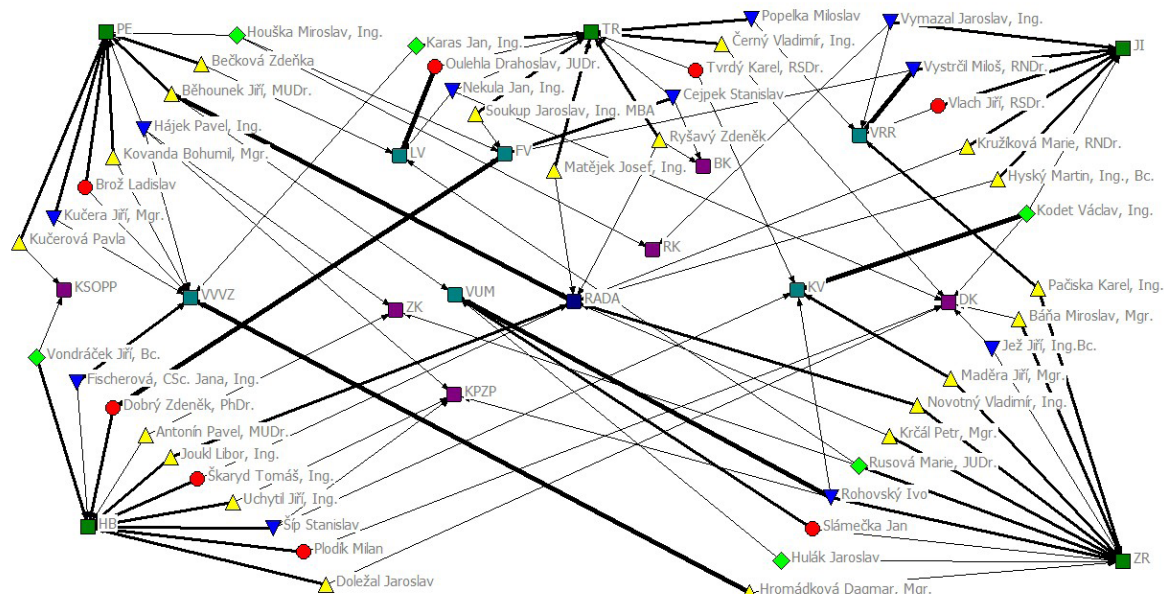
Zdroj dat: Krajský úřad Kraje Vysočina 2010 (Kevis), výpočty: Autor.

Stávající složení výborů a komisí však subjektům z konkrétních okresů dávají poměrně silné možnosti lobovat za své zájmy u konkrétního výboru. Jihlavští mají velké možnosti ve výboru pro regionální rozvoj, pelhřimovští ve výboru pro výchovu vzdělávání a zaměstnanost, obyvatelé ze Žďáru nad Sázavou pak ve výboru pro udělování medailí. Do dalších analýz nemohlo být bydliště zastupitelů zařazeno, neboť kombinace bydliště a funkce jednotlivých respondentů by již mohla v některých případech porušit příslib anonymity dat. I přesto však následující analýzy struktury sítě poskytují velice zajímavá zjištění.

Struktura sítě

Z důvodu zachování anonymity respondentů v následujících přehledech nefigurují jména konkrétních zastupitelů, ale jen jejich funkce: hejtman, radní, předseda výboru (předseda v.), místopředseda výboru (místopředseda v.), člen zastupitelstva (člen). K souběhu funkcí v zastupitelstvu Kraje Vysočina nedochází, tzn. žádný z radních není zároveň předsedou či místopředsedou nějakého výboru a žádná z osob tak není ve vzorku dat uváděna duplicitně. Aby bylo možné při interpretaci poznatků identifikovat z didaktických důvodů hodnoty u konkrétních osob, byl pak ke každé funkci (kromě hejtmana) přiřazen index. Např. radní A, radní B, předseda výboru A, předseda výboru B atd. Tyto indexy byly přiřazeny náhodně a neodpovídají ani řazení osob dle jména, ani pořadí prezentovaných výborů a není tak dle nich možné konkrétní osoby identifikovat. Jedná se o čistě hypotetické označení sloužící pouze k prezentaci dat.

Schéma č. 2: Přehled zastupitelů kraje s vazbou na okres jejich trvalého bydliště a členství ve výborech a komisích

Zdroj: Krajský úřad Kraje Vysočina 2010 (Kevis), zobrazení v NetDraw 2.097.

Vysvětlivky: RADA – rada kraje; FV – finanční výbor; KV – kontrolní výbor; LV – legislativní výbor; VRR – výbor regionálního rozvoje; VUM – výbor pro udělování medailí; VVZ – výbor pro výchovu, vzdělávání a zaměstnanost; BK – bezpečnostní komise; DK – dopravní komise; KPZP – komise kultury, cestovního ruchu a vnějších vztahů; KSOPP – komise pro sport a volný čas; RK – rozpočtová komise; ZK – zdravotní komise.

- ▲ – ČSSD
- ▼ – ODS
- ◆ – KDU-ČSL
- – KSČM

PE – Pelhřimov, TR – Třebíč, JI – Jihlava, ZR – Žďár nad Sázavou, HB – Havlíčkův Brod.

První charakteristikou popisující prvky sítě je stupeň centrality *degree*. Ten byl vypočten za využití programu UCINET, který pracuje s Freeman algoritmem¹². V příloze č. 1 je zachycen stupeň centrality konkrétních osob. Jedná se o hodnoty ve sloupcích *OutDegree* a *InDegree*. *OutDegree* (odchozí stupeň) obvykle značí, kdo v rámci sítě komunikaci (či jinou sledovanou charakteristiku) inicioval a hodnota *InDegree* (příchozí stupeň) kdo je jejím příjemcem. Tím dochází k identifikaci vůdců a autorit ve skupině – osob, které ovlivňují druhé a těch, kteří jsou spíše ovlivňováni. Osoby, u kterých je v předloženém výzkumu hodnota *OutDegree*¹³ nulová, na tuto otázku neodpověděli. Z metodického pohledu je v tomto výzkumu porovnání hodnot *OutDegree* a *InDegree* užitečné v tom, že ukazuje, že analýza odhaluje i vlivné osoby (osoby se kterými je aktivně komunikováno), které se samy do výzkumu nezapojily. Viz respondenti „člen M“ nebo „radní C“. Byť tyto osoby samy dotazník nevyplnily, výpově-

¹² Navigace v UCINET: Network->Centrality->Degree. Nastavení: Data symmetric: No, Include diagonal values: No.

¹³ Kdo komunikaci/interakci inicioval nebylo v rámci představeného výzkumu zjišťováno, jak je uvedeno v metodické části tohoto článku výše, přesto tyto hodnoty poskytují důležité informace o síti a to i o těch osobách, které se samy do výzkumu nezapojily.

di ostatních respondentů odhalují, že s nimi probíhá nejintenzivnější komunikace (nejvyšší hodnoty *InDegree* ze všech členů zastupitelstva) a zřejmě je tedy jejich názor pro ostatní důležitý. Zajímavé je i to, že se v případě „člen M“ jedná o řadového člena zastupitelstva, který nezastává žádnou formální funkci, která by zvýšenou komunikaci ospravedlňovala. U hodnoty *InDegree* se hodnota nula nevyskytuje u žádné osoby¹⁴, tzn. není nikdo, s kým by neprobíhala žádná komunikace, tj. neexistuje žádný vyloučený jedinec ze skupiny.

Druhé dva sloupce v přehledu v příloze č. 1 (*NrmOutDeg*, *NrmInDeg*) značí normalizované hodnoty, tj. hodnoty *OutDegree* a *InDegree* podělené v případě dichotomních proměnných počtem pozorování (N), v případě škálovitých hodnot (jako v případě provedeného průzkumu) pak maximální hodnotou ve vzorku.

Na první pohled jsou též zřejmé značné rozdíly v hustotě vazeb – hodnoty *degree* se pohybují v rozmezí 7 až 63 v absolutní hodnotě a v rozmezí 5,3 % až 47,7 % v normalizované rovině. To znamená, že ne s každým zastupitelem jsou jednotlivé záležitosti projednávány stejně intenzivně. Zajímavým zjištěním je, že existují dvě osoby, které mají intenzivnější komunikaci s ostatními členy zastupitelstva než hejtman a zvláště osoba „radní G“ se ukazuje jako neformální autorita, která velice aktivně komunikuje s ostatními členy zastupitelstva (nejvyšší hodnota *OutDegree* a jedna z nejvyšších hodnot *InDegree*). Na páté pozici v četnosti komunikace je „předseda v. F“, který tak předčil 4 členy rady kraje. Kdyby nebyla vyhodnocována anonymní data, bylo by zřejmé, o předsedu kterého výboru se jedná, což by mohlo přinést další informace k tomu, proč je tato osoba středem komunikace. Mezi skupinou do komunikace nejaktivněji zapojených osob je i jeden řadový člen zastupitelstva „člen I“. Tato osoba má však poměrně nízkou hodnotu *InDegree*, což značí, že tento respondent mohl přecenit svou komunikační aktivitu, neboť ostatní respondenti komunikaci s ním za tak intenzivní nepovažují¹⁵. Důvod této diskrepance by bylo nutné ověřit v rámci osobního rozhovoru s respondenty.

Pro porovnání sítě zastupitelstva Kraje Vysočina s jinými sítěmi mohou sloužit kromě normalizovaných hodnot u jednotlivých členů sítě též popisné statistické hodnoty sítě, viz tabulku č. 2. Bude se jednat zejména o průměr, standardní odchylku, variační rozpětí a hodnoty *network centralization* (centralita sítě). Ta činí ve zkoumaném vzorku 39,3 % u *OutDegree* a 15,3 % u *InDegree*¹⁶, což značí, že vazby jsou mezi členy zastupitelstva poměrně rovnoměrně distribuovány. I když je v rámci skupiny zřejmá rozdílná intenzita komunikace, z pohledu centralizace je možné hodnotit, že možnosti zapojení jednotlivých zastupitelů do této komunikace jsou poměrně vyrovnané. Pokud by při obdobné metodice¹⁷ bylo u jiných zastupitelstev dosaženo vyšších hodnot, znamenalo by to, že v takových zastupitelstvech je moc (četnost komunikace) nerovnoměrněji distribuována, tj. je koncentrována do rukou menšího počtu osob a naopak.

¹⁴ Jelikož při vyhodnocení byla použita váha pro měření síly vazby dle četnosti komunikace (původní 5 stupňová škála byla v rámci vyhodnocování zredukována pouze na 3 hodnoty: 1 = jsme v kontaktu několikrát do měsíce, 2 = jsme v kontaktu alespoň 1x týdně, 3 = jsme v kontaktu téměř každodenně), vyskytují se v celkovém přehledu i hodnoty vyšší než 45, tj. vyšší než je celkový počet zastupitelů.

¹⁵ Vzhledem k použité metodice výzkumu by hodnoty *OutDegree* a *InDegree* měly být v ideálním případě velmi blízké. Ve skutečnosti hodnoty *InDegree* budou vždy nižší, neboť do výpočtu vstupují i nevyplněné dotazníky. Rozdíl mezi *OutDegree* a *InDegree* u respondenta „člen I“ je však vyšší, než je možné připisovat pouze tomuto důvodu.

¹⁶ Vyšší hodnota *OutDegree* je způsobena cca polovinou neodevzdaných dotazníků.

¹⁷ Rozhodující není počet osob ve zkoumaném vzorku, ale obdobná škála pro měření intenzity komunikace a přibližně stejná návratnost vyplněných dotazníků.

Tabulka č. 2: Popisné ukazatele centrality sítě zastupitelstva Kraje Vysočina

	1	2	3	4
	OutDegree	InDegree	NrmOutDeg	NrmInDeg
	-----	-----	-----	-----
1 Mean	12.222	12.222	9.259	9.259
2 Std Dev	17.256	8.784	13.073	6.654
3 Sum	550.000	550.000	416.667	416.667
4 Variance	297.773	77.151	170.898	44.278
5 SSQ	20122.000	10194.000	11548.438	5850.551
6 MCSSQ	13399.777	3471.778	7690.414	1992.526
7 Euc Norm	141.852	100.965	107.464	76.489
8 Minimum	0.000	1.000	0.000	0.758
9 Maximum	63.000	32.000	47.727	24.242
10 N of Obs	45.000	45.000	45.000	45.000

Network Centralization (Outdegree) = 39.342%

Network Centralization (Indegree) = 15.324%

Druhou základní charakteristikou sociálních sítí, kterou je možné ze shromážděných dat vypočítat, je *betweenness*¹⁸. Konkrétní hodnoty jsou uvedeny v příloze č. 2 (*nBetweenness* značí normalizované hodnoty.) Pořadí jednotlivých osob se liší jen nepatrně, což potvrzuje předpoklady naznačené již u veličiny *degree*. Na prvním místě s absolutně nejvyššími hodnotami je „radní G“ a můžeme tak s velkou mírou určitosti tvrdit, že se jedná o klíčovou osobu zastupitelstva, která má velkou autoritu u ostatních členů zastupitelstva, a přes kterou probíhá velká část veškeré komunikace. V závěsu dalšími klíčovými osobami budou „radní B“ a „radní A“. Hejtman se v tomto ukazateli dostává až na šestou pozici s cca poloviční hodnotou oproti osobě „radní G“. To může znamenat, že hejtman dává velký prostor ostatním členům zastupitelstva, nadržuje autoritářskou moc a využívá delegování pravomocí. Velký rozptyl hodnot, a to jak v absolutní, tak normalizované podobě ukazuje, že existují velké rozdíly v propojení jednotlivých zastupitelů. V první desítce se umísťuje opět „člen I“ s nejvyššími hodnotami ze všech členů zastupitelstva, tj. řadový člen bez jakékoliv funkce. U neanonymizovaných dat bychom ze zjištěných výsledků mohli získat jména osob, která jsou vhodná pro případný lobbing, či které nelze při politických vyjednáváních „obejít“. Nulové hodnoty vyskytující se u 26 osob znamenají, že z důvodu nevyplnění dotazníků těmito osobami nebylo možné jejich hodnoty *betweenness* vypočítat, nikoliv to, že by žádný zprostředkující vliv v zastupitelstvu neměly. U osob „člen M“ a „radní C“, u kterých hodnoty *degree* naznačily určitý vliv, nám hodnota *betweenness* novou informaci nepřinesla právě proto, že tyto osoby dotazník nevyplnily.

Network Centralization Index dosáhl hodnoty 3,97 %, což je relativně málo a potvrzuje se, že ve zkoumané síti existuje poměrně dobrá provázanost mezi jednotlivými zastupiteli a moc je poměrně rovnoměrně distribuována, a to i přes rozptyl vypočtených hodnot. Nízké hodnoty centrality mohou být ovlivněny též nevyplněnými dotazníky. Ovšem vzhledem k tomu, že rozhodující členové zastupitelstva dotazníky vyplnili, nebude toto případné zkeslení pro celek zásadní. Hodnota *closeness* nemohla být vypočtena z důvodu nevyplnění dotazníků všemi účastníky sítě.

Další pohled na strukturu sítě nám poskytne analýza zájmových skupin (*clique*). Pro nalezení jednotlivých zájmových skupin je možné použít řadu různých metod. V rámci

¹⁸ Navigace v UCINET: Network->Centrality->Freeman Betweenness->Node Betweenness.

předloženého výzkumu byla využita základní metoda, která do jednotlivých skupin zařazuje osoby, které si jsou v rámci sítě blíže než ostatní¹⁹. I tato analýza potvrdila, že vazby ve zkoumaném zastupitelstvu jsou relativně rovnoměrné a byly nalezeny pouze dvě izolovanější skupiny, které je možné zřetelně odlišit na diagramu v příloze č. 3. Jedná se o skupinu 1 ve složení: hejtman, předseda v. F, radní D, radní G, radní E, radní F, radní A, radní B, místopředseda v. D a skupinu 8 ve složení: předseda v. B, člen Z, člen X. I při anonymních datech můžeme označit první skupinu jako skupinu vládní (hejtman + radní), která je doplněna o předsedu a místopředsedu nějakého důležitého výboru. O druhé skupině můžeme s určitou mírou nejistoty usuzovat, že bude složená za zastupitelů opozičních politických stran. ČSSD má sice obsazenu jednu funkci předsedy výboru, v tomto výboru však nejsou další dva členové ČSSD. Navíc, pokud by druhou samostatnou zájmovou skupinou byl výbor, kterému předsedá člen ČSSD, znamenalo by to, že se jedná o vnitřní opozici v rámci ČSSD. To je však vzhledem k ostatním zjištěným hodnotám velmi nepravděpodobné. Pro vyšší určitost by bylo nutné pracovat s neanonymními daty nebo ověřit případnou existenci vnitřní opoziční skupiny v rámci ČSSD při osobních rozhovorech se zastupiteli. I bez znalosti výsledku voleb ve zkoumaném kraji analýza zájmových skupin ukazuje, že v Kraji Vysočina panuje většinová vláda²⁰.

Po analýze centrality nepřekvapí, že součástí všech hlavních skupin, kterých bylo nalezeno celkem 10, a po provedení symetrizace dat²¹ dokonce 84, je osoba „radní G“ a jen mírně v závěsu pak osoba „radní A“. Opět se potvrzuje, že jde o klíčové osoby v zastupitelstvu. Součástí všech skupin spadajících pod vládní „křídlo“ je pak i hejtman kraje, což potvrzuje jeho vůdčí a nezastupitelnou roli při vedení kraje, viz příloha č. 3. Velký počet nalezených skupin, které se však ve svém složení liší pouze minimálně, též potvrzuje již předchozí zjištění a to, že moc není v zastupitelstvu Kraje Vysočina soustředěna do rukou několika málo osob, ale je celkem rovnoměrně rozložena mezi jednotlivé radní a vedoucí výborů.

V jedné ze skupin blízkých hejtmanovi nalezneme i již dříve zmiňovanou osobu „člen I“ a při analýze nad symetrizovanými daty se tato osoba vyskytuje na prvním místě dokonce v 15 skupinách. Se zohledněním ostatních ukazatelů tak můžeme usuzovat, že se jedná buď o osobu, která se snaží pouze proniknout mezi klíčové představitele zastupitele nebo může jít osobu, jejíž názor je pro vedení kraje důležitý, a proto s ní jednotlivé kroky konzultují. Ke kterému pohledu se přiklonit by bylo možné ověřit při osobních rozhovorech se zastupiteli. Ohledně postavení osob „člen M“ a „radní C“ nám analýza zájmových skupin nové informace nepodává.

Doplňující pohled na data

Pro ověření významu kontaktů v rámci sítě na rozhodování zastupitelů byl dotazník doplněn dalšími otázkami týkajícími se rozhodování zastupitelů. Pro zjištění co nejpravdivějších odpovědí byla otázka na ovlivňování rozhodování položena ve dvou formách. Jednou ve formě

¹⁹ Navigace v UCINET: Network->Subgroups->Cliques. Nastavení: Minimum size: 3, Analyze pattern of overlaps: Yes, Diagram type: Dendrogram.

²⁰ Po doplnění informací z výsledků voleb je pak možné určit, zda je vláda jednobarevná či koaliční.

²¹ Operace, při níž dojde na základě statistických metod k symetrickému rozložení hodnot jak v řádcích, tak v sloupcích matice. Asymetrická matice je změněna na symetrickou. Při této operaci tak dojde i k doplnění (vyrovnaní) chybějících hodnot v matici. Navigace v UCINET: Transform->Symmetrize. Nastavení: Symmetrizing method: Maximum, Handle missing: Choose non-missing value.

přímé: „Co ovlivňuje Vaše rozhodování jako zastupitele?“ a po druhé ve formě projekční: „Co ovlivňuje rozhodování Vašich kolegů?“. Na první otázku odpovědělo 21 respondentů. Několik zastupitelů na druhou otázku neodpovědělo se zdůvodněním, že neví, co jejich kolegy ovlivňuje (N=15). U obou otázek byl k dispozici stejný výčet 17 možností a s prostorem pro doplnění vlastního doplnění. Odpovědi na obě otázky jsou uvedeny v tabulkách 3 a 4. Čím nižší bodové ohodnocení, tím větší váha při rozhodování. Škála byla stanpvena mezi hodnotami 1 až 5 (1 nejvyšší váha, 5 nejnižší).

Tabulka č. 3: Odpovědi na otázku „Co ovlivňuje Vaše rozhodování jako zastupitele“ – průměr za všechny respondenty (N=21)

Výrok	Průměr
a) Podklady k jednotlivým projednávaným bodům obdržené před zasedáním zastupitelstva kraje	1,38
k) Program politické strany, za kterou jsem do zastupitelstva kraje zvolen	1,81
b) Vlastní informace, které si k jednotlivým bodům zjistím	1,85
n) Odpovídající strategické dokumenty	1,85
g) Doplnující informace od pracovníků krajského úřadu	1,95
e) Názory občanů	2,00
d) Názory starostů	2,10
c) Názory podnikatelů	2,20
h) Doplnující informace od pracovníků příslušných městských/obecních úřadů	2,25
f) Názory představitelů NNO	2,26
m) Odpovídající statistické analýzy	2,35
l) Představitelé politické strany, za kterou jsem do zastupitelstva kraje zvolen	2,40
r) Jiný zdroj (vypište): životní zkušenost, sociologické analýzy	2,50
j) Informace od mých přátel	2,75
o) Poslanci	2,80
p) Senátoři	2,80
q) Europoslanci	3,05
i) Informace od mých příbuzných	3,20

Zdroj: Vlastní šetření.

Odpovědi na obě otázky jsou dle očekávání velice podobné, objevily se však dva významné rozdíly. „Strategické dokumenty“ se jako významný podklad pro rozhodování u projekční otázky propadly ze čtvrtého místa až na osmé místo a naopak „Představitelé politické strany, za kterou jsem do zastupitelstva kraje zvolen“ se u projekční otázky posunulo z původně 12. místa hned na třetí místo. Je tak možné domnívat se, že ovlivňování dalšími spolustraníky má pro zastupitele vyšší váhu, než si jsou ochotni sami připustit a naopak strategické dokumenty nehrají takovou roli, jakou sami zastupitelé cítí, že by tyto materiály měly mít. Tato interpretace by si však opět zasloužila hlubší rozbor v rámci individuálních rozhovorů s respondenty. Názory místních starostů, občanů a podnikatelů, stejně jako vlastní zjišťování informací zastává v obou případech stabilní střední váhu v rozhodování zastupitelů. I když je zřejmé, že pro rozhodování zastupitelů mají klíčovou roli podklady, které obdrží před jed-

náním zastupitelstva, hned za těmito podklady se objevují faktory, které ovlivňuje sociální síť, které je konkrétní zastupitel součástí. To potvrzuje význam zkoumání a provádění analýz těchto sítí.

Tabulka č. 4: Odpovědi na otázku „Co ovlivňuje rozhodování Vašich kolegů?“ – průměr za všechny respondenty (N=15)

Výrok	Průměr
a) Podklady k jednotlivým projednávaným bodům obdržené před zasedáním zastupitelstva kraje.	1,40
k) Program politické strany, za kterou jsem do zastupitelstva kraje zvolen	1,60
l) Představitelé politické strany, za kterou jsem do zastupitelstva kraje zvolen	1,67
b) Vlastní informace, které si k jednotlivým bodům zjistím	1,86
d) Názory starostů	2,00
e) Názory občanů	2,00
c) Názory podnikatelů	2,14
n) Odpovídající strategické dokumenty	2,14
g) Doplnující informace od pracovníků krajského úřadu	2,29
m) Odpovídající statistické analýzy	2,36
f) Názory představitelů NNO	2,43
h) Doplnující informace od pracovníků příslušných městských/obecních úřadů	2,43
o) Poslanci	2,50
p) Senátoři	2,64
q) Europoslanci	2,86
j) Informace od mých přátel	3,00
i) Informace od mých příbuzných	3,14
r) Jiný zdroj (vypíšte)	4,00

Zdroj: Vlastní šetření.

Závěr

Provedený výzkum měl za cíl za pomoci analýzy sociálních sítí odhalit neformální vztahy mezi představiteli voleného orgánu, což se podařilo naplnit. Za využití teorie sociálního kapitálu byl zpracován realistický obraz o neformálních vztazích mezi jednotlivými členy zastupitelstva Kraje Vysočina. Projevila se významná role tří radních²² a diskutabilní pozice jednoho člena zastupitelstva²³, tj. osoby bez jakékoliv formální funkce v zastupitelstvu, která je však účastna mnohých komunikací s klíčovými osobami zastupitelstva (hejtman a radní). Můžeme tak konstatovat, že analýza sociálních sítí má potenciál odhalit neformální mocenské vztahy ve volených orgánech kraje. Provedené šetření ukázalo, že i při neúplném vzorku dat je možné odhalit vliv i těch osob, které se samy šetření nezúčastnily, tj. chtěly by svůj vliv nechat skrytý. Byť pro kompletní analýzu všech veličin je nutné získat informace o všech osobách ve skupině. Dále se podařilo na základě analýzy intenzity komunikace mezi jednotlivými zastupiteli zjistit, že komunikace v zastupitelstvu Kraje Vysočina není centra-

²² Jedná se o „radní G“, „radní A“, „radní B“.

²³ Diskutabilní pozici zastává „člen I“.

lizována přes jednu osobu, ale je distribuována přes větší počet radních a do komunikace jsou aktivně zapojeni i členové opozičních stran. V zastupitelstvu existuje jedna menší opoziční zájmová skupina, jejíž jádro tvoří pouze tři členové.

I když z důvodu provedené anonymizace dat není možné ověřit vazbu člen výboru -> předseda výboru -> příslušný radní a ze zjištěných hodnot vyplývá, že mezi většinou osob s vyšší formální mocí probíhá i intenzivnější komunikace (hejtman, radní, předsedové výborů), byly též identifikovány případy, které poukazují na neformální vliv. V zastupitelstvu Kraje Vysočina existuje několik řadových členů²⁴, se kterými probíhá intenzivnější komunikace, než s většinou předsedů a místopředsedů výboru. Můžeme tak potvrdit i hypotézu, že neformální strukturu sítě je možné identifikovat za využití analýzy sociálních sítí na základě četnosti komunikace.

Provedený průzkum též potvrdil, že přesto, že pro rozhodování zastupitelů v Kraji Vysočina jsou klíčové podklady, které dostávají k jednotlivým projednávaným bodům a informace, které si sami zjistí, názory jejich spolustraníků, kolegů, zainteresovaných starostů, podnikatelů a občanů hrají pro jejich rozhodování též významnou roli. Na škále 1 až 5 (hodnota „1“ má nejvyšší váhu, hodnota „5“ nejnižší) oscilovaly názory starostů, občanů a podnikatelů kolem hodnoty 2. Diskutabilní je skutečný vliv spolustraníků a strategických dokumentů na rozhodování zastupitelů.

Nedostatkem výzkumu byla absence následných osobních rozhovorů s respondenty, jejichž prostřednictvím by bylo možné ověřit náznaky zjištěné z analýzy sítě a doplnit informace k uskutečnění hlubší interpretace zjištěných poznatků. Na uskutečnění těchto rozhovorů by mělo být v designu obdobných výzkumů vždy pamatováno, a to jak při časovém, tak finančním plánování výzkumu.

Je zřejmé, že klíčové při podobných výzkumech je získat potřebná data, na jejichž základě může být analýza sociální sítě provedena. Dotazování konkrétních zastupitelů je časově a komunikačně poměrně náročné, navíc, určitá část zastupitelů nemusí být ochotna uvedené informace poskytnout, či respondenti mohou odpovědi záměrně zkreslit. V rámci provedeného výzkumu se podařilo dosáhnout nadprůměrné návratnosti, na což mohl mít vliv i příslib zajištění anonymity dat²⁵. Anonymizace dat však na druhou stranu výrazným způsobem omezila interpretaci zjištěných výsledků. V rámci provedeného výzkumu není toto omezení zásadní, neboť jeho cílem nebylo pojmenovat konkrétní osoby, ale pouze odkrýt neformální vazby, což se i s anonymizovanými daty podařilo. Pro jiné výzkumy nebo pro analýzy politických stran, jejichž cílem by bylo identifikovat konkrétní klíčové aktéry a zájmové skupiny ve zkoumaných orgánech by však anonymizovaná data byla prakticky nepoužitelná. Další možností jak potřebné informace získat, se tak jeví využití třetích zdrojů např. rozpisů schůzek jednotlivých zastupitelů, které bývají někdy i veřejné.²⁶ Otázkou je případná využitelnost veřejně dostupných zdrojů (novinové články, blogy, zpravodajské servery) a jejich analýza na základě klíčových slov. Využití výpisů z telefonních hovorů či mailové komunikace, které by poskytlo poměrně přesný obraz četnosti komunikace mezi jednotlivými osobami, je v tuzemských podmínkách pro účely běžných výzkumů nereálné. Tato data mohou pro případné analýzy využívat pouze bezpečnostní složky státu.

Místo četnosti komunikace by bylo zajímavé sledovat též jiné charakteristiky jako např.

²⁴ Jsou jimi „člen I“, „člen M“, „člen F“.

²⁵ Součástí zásluky s průvodním dopisem a dotazníkem bylo i podepsané čestné prohlášení řešitele, že data budou využita pouze k výzkumným účelům a ihned po obdržení budou anonymizována.

²⁶ Případně je možné využít zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

míru důvěry nebo poskytované reciproční služby. [Granovetter 1977] Např. Burt používá otázky typu: „jmenuj lidi, se kterými nejčastěji diskutuješ důležité osobní otázky“, „jmenuj lidi, se kterými trávíš nejvíce volného času“, „jmenuj své nejvýznamnější podřízené“, „jmenuj nejceněnější kontakty ve firmě“, apod. [Burt in Linn 2001] Je též důležité zmínit, že v rámci tohoto článku jsou představovány pouze čtyři základní charakteristiky sítě: *degree*, *betweenness*, *closeness*, *clique*. Metody SNA však obsahují širokou paletu ještě dalších veličin, které mohou sloužit pro popis drobnějších nuancí a ještě jemnější charakteristiku analyzované sítě.

Závěrem bych chtěl velmi poděkovat všem členům zastupitelstva Kraje Vysočina, kteří se zapojili do tohoto výzkumu, v čele s hejtmánem kraje, za jejich ochotu, odvalu a důvěru, díky čemuž bylo možné prezentovaný výzkum uskutečnit a výše uvedené poznatky přinést.

LITERATURA:

- BALÍK, S. (2010). Politická a stranická stabilita obecních orgánů 1990–2010. Případová studie obcí okresu Šumperk. *Acta Politologica*, Vol. 1, No. 3, s. 17-29. ISSN 1803-8220.
- BLACKSHAW, T., LONG, J. (1998). A critical examination of the advantages of investigating community and leisure from a social network perspective. *Leisure Studies*. Vol. 17 No. 4, p. 233-248. ISSN 1466-4496.
- BORGATTI, S. P.; EVERETT, M. G.; FREEMAN, L. C. (2002). *Ucinet for Windows: Software for Social Network Analysis*. Harvard, MA: Analytic Technologies. ISBN 978-3-531-17327-6.
- BUŠŤÍKOVÁ, L. (1999). Analýza sociálních sítí. *Sociologický časopis*, Vol. 35, No. 2, s. 193-206. ISSN 0038-0288.
- COLEMAN, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. ISBN 0-674-3122-60.
- ČMEJREK, J. (2008). *Obce a regiony jako politický prostor*. Praha: Nakladatelství Alfa. ISBN 978-80-87197-00-4.
- ČMEJREK, J.; ČOPÍK, J. (2009). Kontinuita a diskontinuita ve vývoji lokální politické reprezentace. *Acta Politologica*, Vol. 1, No. 3, s. 284-304. ISSN 1803-8220.
- FRIČ, P. (2008). Světlé a stinné stránky neformálních sítí v postkomunistické společnosti. *Sociologický časopis*, Vol. 44, No. 2, s. 295-319. ISSN 0038-0288.
- GERGELY T. a kol. (2011). Communities and beyond: mesoscopic analysis of a large social network with complementary methods. Institute of Physics and HAS-BME Cond. Mat. Group, BME, Budapest. Dostupné z WWW: < <http://lanl.arxiv.org/abs/1006.0418> > [cit. 2011-06-30].
- GRANOVETTER, M. (1977). The Strength of Weak Ties. In . Leinhardt, S. (ed.) *Social Networks. A Developing Paradigm*. New York: Academic Press, Inc., s. 347-367. ISBN 0-1244-2450-3.
- HAYTHORNTHWAITE, C.; WELLMAN, B. (1998). Work, Friendship, and Media Use for Information Exchange in a Networked Organization. *Journal of the American Society for Information Science*. 49 (12), s. 1101-1114. ISSN 1532-2890.
- KELLER, J. (2007). *Sociologie organizace a byrokracie*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-86429-74-8.

- KNOKE, D.; SONG, Y. (2008). *Social network analysis*. Los Angeles: Sage Publications. ISBN 1-41292-749-8.
- LIN, N. (2001). *Social capital: theory and research*. In BURT, R. S.; COOK, K; LIN, N. (eds.). New York: Aldine de Gruyter. ISBN 0-2023-0644-5.
- OECD. (2009). Directorate for Public Governance and Territorial Development. *OECD Regional Typology*. OECD, s. 45. Dostupné z WWW: < <http://www.oecd.org/dataoecd/35/62/42392595.pdf>> [cit. 2009-05-03].
- POTŮČEK, M. et al. (2007). *Strategické vládnutí a Česká republika*. První vydání. Praha: Grada Publishing. s. 360. ISBN 978-80-247-2126-2.
- PUTNAM, R. D. (2001). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster. ISBN 0-743-20304-6.
- RYŠAVÝ, D. (2007). Regionální politické elity – zdroj, charakter a důsledky. *Sociologický časopis*, roč. 43, č. 5, s. 783-805. ISSN 0038-0288.
- RYŠAVÝ, D. (2010). Glossa marginalis. Nejmladší zastupitelé, co o nich víme? *Acta Politologica* 2, 3, 73-85. ISSN 1803-8220.
- SCOTT, J. (1991). *Social Networks Analysis. A Handbook*. London: Sage. ISBN 1-446-2361-6-1
- SKÁLA, V. (2008). Principal of Subsidiarity – an opportunity for Rural Development. International conference „*Countryside is our World*“. Kutná Hora, 16.–18. 4. 2008. Editor: prof. PhDr. Ing. Věra Majerová, CSc. Prague: ČZU Prague. p. 531-539.
- SKÁLA, V. (2009a). *Mohou místní akční skupiny v ČR plnit roli strategického partnera menších obcí pro uplatňování prvků strategického vládnutí na venkově?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, katedra Veřejné a sociální politiky, s. 193. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc.
- SKÁLA, V. (2009b). European Multi-Level Governance: Contrasting Images in National Research. *Central European Journal of Public Policy*. Vol. 3, No 2. s. 100-107. ISSN 1802-4866.
- SKÁLA, V. (2010). Problémy malých obcí. *Pražské sociálně vědní studie*. Veřejná politika a prognostika PPF – 040. Praha: FSV UK.
- SKÁLA, V. (2011). *Potenciál sociálního kapitálu pro rozvoj venkova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, katedra Veřejné a sociální politiky. s. 137. Vedoucí rigorózní práce: Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc.
- ŠAFR J.; SEDLÁČKOVÁ M. (2006). *Sociální kapitál. Koncepty, teorie a metody měření*. Sociologické studie. Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Praha. ISBN 80–7330–095-8.
- TINDALL, D.; B., WELLMAN, B. (2001). Canada as Social Structure: Social Network Analysis and Canadian Sociology. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie*. s. 265-308. ISSN 0318-6431.
- TINDALL, D. (2002). Social Networks, Identification and Participation in an Environmental Movement: Low-medium Cost Activism within the British Columbia Wilderness Preservation Movement. *Canadian Review of Sociology & Anthropology* 39, s. 413-452. ISSN 0008-4948.
- TINDALL, D. (2010). *Social Network Analysis: An Introductory Overview*. Course 598 at Department of Sociology, University of British Columbia.

Přílohy

Příloha č. 1: Stupeň centrality u jednotlivých členů zastupitelstva Kraje Vysočina

Funkce	1 OutDegree	2 InDegree	3 NrmOutDeg	4 NrmInDeg
-----	-----	-----	-----	-----
radní G	63.000	25.000	47.727	18.939
radní B	48.000	25.000	36.364	18.939
hejtman	45.000	29.000	34.091	21.970
radní A	44.000	29.000	33.333	21.970
předseda v. F	42.000	20.000	31.818	15.152
místopředseda v. D	38.000	19.000	28.788	14.394
radní F	36.000	24.000	27.273	18.182
radní D	35.000	28.000	26.515	21.212
místopředseda v. A	34.000	7.000	25.758	5.303
člen I	25.000	7.000	18.939	5.303
radní E	22.000	26.000	16.667	19.697
člen F	20.000	7.000	15.152	5.303
předseda v. D	19.000	9.000	14.394	6.818
předseda v. B	19.000	9.000	14.394	6.818
člen N	16.000	10.000	12.121	7.576
místopředseda v. C	15.000	4.000	11.364	3.030
člen X	11.000	16.000	8.333	12.121
místopředseda v. E	11.000	13.000	8.333	9.848
člen Z	7.000	8.000	5.303	6.061
člen W	0.000	3.000	0.000	2.273
člen K	0.000	1.000	0.000	0.758
člen S	0.000	9.000	0.000	6.818
člen D	0.000	4.000	0.000	3.030
člen H	0.000	5.000	0.000	3.788
člen Q	0.000	5.000	0.000	3.788
člen E	0.000	8.000	0.000	6.061
člen C	0.000	11.000	0.000	8.333
radní C	0.000	32.000	0.000	24.242
předseda v. E	0.000	19.000	0.000	14.394
místopředseda v. B	0.000	6.000	0.000	4.545
člen R	0.000	5.000	0.000	3.788
člen O	0.000	7.000	0.000	5.303
člen J	0.000	3.000	0.000	2.273

pokrač.

Funkce	1 OutDegree	2 InDegree	3 NrmOutDeg	4 NrmInDeg
-----	-----	-----	-----	-----
člen T	0.000	8.000	0.000	6.061
předseda v. C	0.000	9.000	0.000	6.818
člen B	0.000	10.000	0.000	7.576
člen L	0.000	4.000	0.000	3.030
člen V	0.000	9.000	0.000	6.818
člen Y	0.000	4.000	0.000	3.030
člen U	0.000	7.000	0.000	5.303
člen A	0.000	9.000	0.000	6.818
člen G	0.000	6.000	0.000	4.545
předseda v. A	0.000	16.000	0.000	12.121
člen P	0.000	5.000	0.000	3.788
člen M	0.000	30.000	0.000	22.727

Přílohač. 2: Betweenness jednotlivých členů zastupitelstva Kraje Vysočina

Funkce	1 Betweenness	2 nBetweenness
-----	-----	-----
radní G	84.647	4.474
radní B	61.759	3.264
radní A	48.050	2.540
místopředseda v. A	47.094	2.489
předseda v.	40.477	2.139
hejtman	39.170	2.070
radní D	33.725	1.783
předseda v. D	24.131	1.275
místopředseda v. D	23.891	1.263
člen I	23.199	1.226
předseda v. B	18.025	0.953
radní F	17.406	0.920
člen X	15.642	0.827
místopředseda v. C	10.776	0.570
člen N	7.035	0.372
radní E	3.942	0.208
člen F	3.552	0.188
člen Z	3.427	0.181
místopředseda v. E	2.054	0.109
člen W	0.000	0.000
člen K	0.000	0.000
člen S	0.000	0.000
člen D	0.000	0.000
člen H	0.000	0.000

pokrač.

Funkce	1 Betweenness	2 nBetweenness
člen Q	0.000	0.000
člen E	0.000	0.000
člen C	0.000	0.000
radní C	0.000	0.000
předseda v. E	0.000	0.000
místopředseda v. B	0.000	0.000
člen R	0.000	0.000
člen O	0.000	0.000
člen J	0.000	0.000
člen T	0.000	0.000
předseda v. C	0.000	0.000
člen B	0.000	0.000
člen L	0.000	0.000
člen V	0.000	0.000
člen Y	0.000	0.000
člen U	0.000	0.000
člen A	0.000	0.000
člen G	0.000	0.000
předseda v. A	0.000	0.000
člen P	0.000	0.000
člen M	0.000	0.000

Příloha č. 3: Hierarchical clustering of overlap matrix

